

TEOLOGICKÉ ASPEKTY UTRPENÍ

1. Problematika

„Myšlenky o utrpení“, píše Erich Zenger, „většinou nevznikají v aréně utrpení, ale na tribunách. V aréně se trpí, snad nařiká a křičí: přesto tam možná lidé chválí Boha, ale nevzniká tam reflexe o utrpení.“

To, co platí pro celou teologii, zdá se mi zvláště vystihovat problematiku utrpení: teolog – stojící v zájmu reflexe nutně v jakémisi odstupu – se musí vystříhat příliš jasných a perfektních teorií: jinak se vydává v nebezpečí, že bude myslet mimo realitu. Musí se vždycky znovu vrhnout do zkušenosti, provázet jiné v jejich zkušenostech a tak vyslovovat tradiční svědectví víry vzniklé stykem s utrpením – ne jako hotové odpovědi nebo řešení problémů, ale jako možnosti identifikace, jež mohou být podle situace více nebo méně užitečné.

1.1 Zkušenosti

Proto bychom měli před vsím nutným teoreticko–abstraktním problematizováním vidět konkrétní zkušenosti utrpení;

příběh desetiletého dítěte, jež měsíce nebo léta umírá na postupný rozpad mozkových buněk;

duševní trápení mladistvého, který by rád ze svého života něco udělal, ale nevydrží v žádné škole ani místě, nikde nevytrvá, stále v úniku – a neví kam;

celé systémy příčin utrpení, jež stále svědčí o nových nelidskostech – otupující práce, nepřátelské a nervózní soužití ve velkoměstských sídlištích, děti, jež slyší od rodičů jen nadávky;

každodenní zprávy o válce, mučení, hladu atd., jež už sotva vnímáme.

Musíme vzít v úvahu některé reakce typické pro naši civilizaci, jako je každodenní dávka obrazů katastrof v televizi, neschopnost zděsit se nespravedlnosti a utrpení, vytěsnění nemoci, stáří a smrti izolací nemocných, starých a umírajících lidí, i praktikami k zastírání stáří, z nichž žije celý průmysl, úzkost z izolace, z toho vznikající strach z kontaktu s utrpením, který naopak zesiluje izolaci trpících a strach z izolace u zdánlivě netrpících.

1.2 Otázky

Teolog se musí v posledku vystavit otázce, kterou utrpení klade křesťanské zvěsti: je možná tvář v tvář utrpení nevinných lidí věřit v dobrého a všemohoucího Boha? Snese leibnizovská teodicea – podle níž veškeré utrpení světa je nutným prvkem světové harmonie – ještě hrozné zkušenosti našeho století? Nemusíme dát zapravdu protestujícímu Ivanovi z Bratrů Karamazových: „Za tuto harmonii se žádá příliš vysoká cena, náš měšec nestačí ani na zaplacení vstupenky. Proto si pospíším, abych svou vstupenku vrátil“? Musí to být nevěrecká pozice, když Camusův dr. Rieux říká: „Až do smrti se budu bránit milovat stvoření, kde jsou mučeny děti“? Je tradiční rozlišení školské teologie – Bůh nechce zlo, ale připouští je – uspokojujivá odpověď na otázku trpícího člověka po Boží dobrotě a moci? Nepřesazuje Boha na místo

nemilosrdného diváka na tribuně, který se zajímá o hru jako o celek, ale nezajímá se o osud jednotlivce v aréně? Stávají-li se lidé stykem a utrpením ateisty, je to jednoznačně způsobeno jejich neochotou věřit nebo spíše teologií, která se domnívá, že může dát o Bohu příliš přesné výpovědi?

Uvádíme tu působivé svědectví, jak lze z víry získat sílu k přijetí srážející, bolestné situace a tak se změnit. Reprezentuje tu celé historie útěch, jež byly nalezeny ve víře a obstály v životě.

H. V. Kuenheim: Život Kryštofa B.

Herbert B. se telefonem dozvěděl, že se stal otcem syna. Všechno je v pořádku, řekla sestra. Když přišel druhého dne navštívit svou ženu, do nemocnice, vzala si ho staniční sestra stranou, zavedla ho do pokoje, kde přes skleněnou stěnu uviděl svého syna. Lékař mu zcela věcně vysvětlil: „Vaše dítě se narodilo bez uší. Musíte počítat s tím, že je to mongol.“ Otec uviděl znetvořený, ošklivý obličej. Nechtěl si připustit, že tohle má být jeho syn. Paní B. si zapsala do deníku: Druhého dne ráno přišel Herbert a oba dva jsme plakali. Pořád jsme se ptali: proč.

Uvažovali, zda se během těhotenství nestalo něco nápadného, zda se něco takového nepříhodilo v jejich rodině už dříve. Nedovedli si to vysvětlit. Ani lékaři jim nemohli pomoci. Mladý lékař se posadil po vizitě u postele. „Budete se ptát, jak se něco takového stane“, řekl a hovořil o působení neznámých virů a záření – „někdy se Bohu přihodí taková tkalcovská chyba“. 24 hodin po porodu přišel další otřes. Paní B. si píše do deníku: „Nic nepije. Nepolyká. Pusa se mu otvírá jen úzkou štěrbinou jako třešňová pecka. Lékaři říkají, že má zkrácené čelistní klouby. Dnes ho dovážejí do zvláštního ústavu. H. přichází.

Oči mu už zase září. „Bude žít“ říká. „Bude vidět, že má otce.“ Už se nebojím lidí a toho, co řeknou... Pořád jsem myslel na jeden verš z bible: „Neměl jasu ani krásy, byl zavržen jak ten, před kým si zahalujeme tvář“. A já jsem si myslela, že musí přece mít něco zvláštního, co by to všechno vyrovnalo.

Kromě toho křesťanství už po staletí doprovází historie útěch, jež často přispívají ke stabilizaci situací, jež utrpení působí. Vynesla náboženství výtku, že je „opiem lidu“ a byla hlavní příčinou odcizení proletariátu církvi. Četní teologové a angažovaní křesťané ji dnes vyvracejí a pokládají boj proti sociální bídě za jeden z ústředních úkolů církve. Sleduje teologie jen společenské trendy (s časovým zpožděním) nebo najdeme orientační data v pramenech křesťanské tradice samé?

Za posledních sto let hodnota utrpení v teologii a zbožnosti značně kolísala. Asketika, jež vycházela z kříže a pašijí a pokládala oběti a utrpení za samostatné hodnoty, se oddělila od teologie stvoření a teologie Velikonoc s jejich optimistickou, světu příznivou zbožností (kterou naposledy silně podtrhlo myšlenkové dědictví Teilharda de Chardin). Dnes se zdá, že pod vlivem zhroucených nadějí na proměnu světa a nově se vynořujícího pohledu na jeho utrpení i rostoucího strachu z budoucnosti nově vystupuje vědomí kříže jako ústřední danosti křesťanské víry, byť s jinými etickými důsledky než v první fázi. Protože jak v církvi, tak ve společnosti neprobíhají změny všude současně, je třeba počítat s tím, že všechny tři proudy působí

v dnešním církevním povědomí vedle sebe – což znovu zesiluje otázku po platných kritériích hodnoty utrpení v rámci křesťanské zvěsti.

Pokusím se zde tyto otázky charakterizovat:

1. Lze spojit zkušenost utrpení s vírou v Boha, všemohoucího a nanejvýš dobrého Tvůrce? (Otázka teodicey)
2. Má podle křesťanského chápání utrpení smysl?
3. Má se utrpení potírat nebo přijímat? Co je bližší křesťanské zvěsti?
4. Velký pátek nebo Velikonoce? Jakou hodnotu má v této zvěsti utrpení?
5. Co přináší křesťanská víra pro překonání nebo zvládnutí utrpení?

V další části probereme biblické modely, jež nepovedou k přímému „zodpovězení“, ale chtějí naznačit, jak s těmito otázkami zacházet.

2. Biblické modely

2.1 Exodus

Nejprve si připomeňme motiv exodu. Nejenže patří k nejstarší biblické tradici: vytváří jádro víry Izraele. V Egyptě, v bídě největší bezprávnosti, bezmoci a hrubého zacházení, kdy mohl už jen křičet do nebes (Dt 26,7), poznal Izrael svého Boha. Jemu děkuje za vysvobození z „domu otroctví“. Ve formě vyprávění, jež je mu vlastní, podává Izrael své vyznání víry: Bůh je ten, kdo vyvádí z bídy, zachraňuje a tvoří budoucnost.

A ještě něco: jakkoli vyprávění o Exodu zdůrazňuje Jahvovu iniciativu, jeho „silnou ruku“, velká znamení a zázraky (Dt 26,8), zdůrazňuje stejně silně jeho sílu motivující. Jahve uvádí zbídačelé lidi do pohybu: podněcuje je k povstání, dává jim odvalu, podporuje, ba chrání lid stále znovu před jeho vlastní rezignací. Bůh zachraňuje a motivuje k odchodu z bídy.

Pro mnoho křesťanů je první asociací ze Starého zákona i základem celé víry ve zjevení příběh o stvoření. Mně se naproti tomu zdá, že mnoho mluví (z hlediska biblické teologie i náboženské pedagogiky) proto, abychom východiskem a jádrem práce se Starým zákonem učinili vyprávění o exodu. Před, vírou v Boha jako stavitele světa stojí zkušenost Jahve jako zachránce.

2.2 Stvoření a pád

Ve světle této víry lze číst i vyprávění o stvoření a pádu. Teď, pozdějším stadiu reflexe víry (Bůh Izraele byl uznán jako Bůh celého světa), je utrpení světa problémem. Ale ani toto vyprávění, když se a to podíváme přesně, nepodává poslední vysvětlení o jeho původu. Tvrdí se jen, že tvůrčí jednání Boží je „dobré“ a přátelské člověku, že utrpení nepochází od něho, že je spíše souvislost mezi utrpením a lidskou vinou, kterou opět nelze svést na Boha.

Přitom nejde prostě jen o to, ospravedlnit Boha a zatížit vinou člověka. Je třeba mít na zřeteli kulturně historické pozadí, na němž biblické vyprávění vystupuje: starobabylonské mýty o stvoření, podle nichž lidstvo povstalo z krve vraždícího

rebelujícího boha – jakoby božský svět sebeočistným aktem ze sebe vyvrhoval hříšnost. Pak pochopíme osvobozující tendenci Gn 3: je štěstím pro člověka, že utrpení a vina nemají příčinu v Bohu. Jinak by byly jeho osudem, proti němuž nic nepořídí a nedovolá se žádné instance. Mají-li naopak co činit s lidskou svobodou, není jim člověk bezmocně vydán. Především však nezakouší Boha jako toho, kdo obviňuje, ale jako zachránce, který mu v bezvýchodné situaci dává možnost nového začátku. Mámeli to však pochopit, nesmíme vycházet ze vztahu vina – trest, jakoby Bůh připojoval zvenčí trest za vinu po způsobu světské justice nebo lidské pomsty: „trest“ musíme spíše vidět jako vnitřní důsledek, jako „konaturální následek“ hříchu, jako zkaženou situaci, jež vzniká z nesprávného chování a kterou si hříšník v hodině pravdy (když stojí před Bohem) uvědomuje. Důraz potom leží – podobně jako v příběhu o Kainově hříchu – na pomáhajícím jednání Božím na konci vyprávění: Bůh zhotovuje Adamovi a Evě šaty, aby mohli žít navzdory hanbě přivozené hříchem, dělá Kainovi znamení na čelo a tím mu dává šanci k přežití, ač na sebe vraždou přivolal krevní mstu.

V obou příbězích o stvoření (Gn 1 a 2) se konečně ukazuje motiv Boha zachránce: v chaotickém světě (poušť, tma, vodstva) vytváří prostor, kde mohou lidé žít (vymezení světla, pevné země, plodné zahrady).

2.3 Job

Do jaké slepé uličky se člověk dostane, když si myslí, že má teorii použitelnou pro každé utrpení, dosvědčuje zvláště naléhavě kniha Job.

Přátelé Jobovi, kteří chtějí tohoto bezúhonného a spravedlivého, ale ranami stíhaného muže obracet – má jít do sebe, zkoumat svou vinu a přiznat se – tito přátelé zastávají jasnou a jednoznačnou teologii: utrpení je trest, neštěstí přichází jen na hříšníky. Kdo myslí jinak, prohřešuje se proti velkému Bohu, který nikdy neporušuje právo. Ale všechna teologická vysvětlení ztroskotávají na reálné životní zkušenosti. Ba ještě hůře: tato teologie blokuje Jobovi cestu k Bohu. Musí vidět v Bohu svého nepřítele, který mu vědomě činí bezpráví. Myšlenka na Boží velikost a moc mu nepomáhá, naopak: tím bezvýchlednější je pro něj celá věc – nemá šanci dojít práva. To, co ho nakonec vysvobozuje, je osobní setkání s Jahvem, který je zcela jiný než si jeho přátelé – ale i on, Job – mysleli. Jahve Jobovi nic nevysvětluje, spíše ho zasypává dalšími otázkami. Ale toto setkání činí Joba jiným.

O bojích kolem otázky po smyslu a zvládnutí utrpení, a o tom, že tyto boje konce neberou, svědčí nejen zoufalé nářky Jobovy, pseudoteologická argumentace jeho přátel a její odmítnutí slovy živého Boha. Tyto boje se odrážejí i dále v historii redakce tohoto spisu: Jestliže se ve staré „legendě o Jobovi“ (kap. 1 a 2), kde se Job jeví jako zbožný trpítel a všechno utrpení přijímá jakožto dané od Boha, připouští utrpení od Boha jako zkouška, pak v pozdějším přepracování, v „básni o Jobovi“, kde je středem nařikající a obviňující, proti Bohu rebelující Job, všechna tato vysvětlení padají. Jednomu z dalších přepracování (které uvádí na scénu řečníka Elihu) se zdálo, že „kniha Jobova“ zašla příliš daleko. Pokouší se o další korekturu na Jobovi, „protože se před Bohem dělal spravedlivým“ a proti přátelům, „poněvadž nenašli odpověz a Joba jen odsuzovali“ (32,2n). Takže naše dnešní kniha Job nemá jednotnou teologii.

Ale právě tato nejednotnost ilustruje zápas, který se zdaleka nedá uzavřít prostou odpovědí.

2.4 Trpící Boží služebník

Už dvě století před Jobem bylo božné zbožné přesvědčení, že utrpení přirozeně poukazuje na osobní vinu a trestající Boží hněv, prolomeno: v písni o trpícím Božím služebníkovi v Deuteroizaiáši, zvláště ve 4. písni (Iz 52,13–53,12). Tady se mluví o „muži bolestí, důvěrně obeznámeném s trýzní, o tom, před nímž zavíráme oči, jehož si nevážíme“ (53,3), o samozřejmém úsudku jeho okolí (mluvčí tohoto textu vyznávají sami o sobě): „Měli jsme ho za trestaného, za zbitého Bohem a ztýraného“ (53,4) a pak o zkušenosti „která je pro postižené překvapivě nová“ (Westermann): „A přece byl poraněn za naše hříchy, za naše viny byl rozdrčen, jeho ranami jsme byli uzdraveni“ (53,4n).

Mnohé z tohoto textu je i pro dnešní exegezi temné: nejen otázka, kdo byl původně míněn postavou trpícího Božího služebníka, ale také, jaká byla souvislost mezi „našimi hříchy“, „naší nemocí“ na jedné straně a utrpením služebníka na straně druhé.

Křesťanský výklad Písma bude odpověď na poslední otázku hledat v utrpení Kristově – vždyť se skutečně v Novém zákoně uvádí v souvislosti s motivem trpícího služebníka Božího. Jednu věc však už zde vidíme zcela zřetelně: otázka po utrpení zde dostává jiný směr. Není rozhodující, *odkud* utrpení přichází, ale *proč* se děje.

2.5 Ježíš: radost – boj proti utrpení – pašije

2.5.1 Ježíšova radost

„Je jen *jeden* platný, nepominutelný rámeček, v němž je možno mluvit o Ježíši jako o postavě trpícího člověka, a tímto rámečkem paradoxně je živá Ježíšova radost.“ Tento aspekt vyzdvihuje španělský teolog José Gonzales Faus. „Je to platný rámeček, protože mnoho trpět dokáže jen takový člověk, který je schopen hluboké radosti. A to zcela zvláštním způsobem platí o Ježíšovi.“

Gonzales Faus ukazuje na počátky Ježíšova veřejného života, na ten úsek, který dosud není určen konfliktem a protivenstvím: na evangelium jako „radostnou zvěst“, na „nakažlivou Ježíšovu radost, jíž je všechno utrpení tak vzdáleno jako tomu bývá při svatbě“ a jež je tak nápadná, že ho v očích některých činí „žroutem a pijanem vína“, na neodolatelné vyzařování této radosti, jež je při setkáních s Ježíšem tak přitažlivá, že evangelisté mohli taková setkání shrnout do krátké věty – „Následuj mě! – a opustili všechno a šli za ním“, na Boží odpuštění, jež v těchto setkáních lidé zakoušejí, na Ježíšovu schopnost poradit si se všemi démony, kteří se uhnízdili v lidském životě a vyhánět mocnosti, jimiž lidské bytí trpí a může být rozbito.

Do tohoto obrazu patří i Ježíšova podobnost o Boží radosti z těch, kdo se znovu nechají najít. Patří sem i pozvání posluchačům těchto podobností, aby se k této radosti připojili. Svědčí o tom i to, že centrálním symbolem Ježíšovy působnosti je slavnostní hostina. Důvod této radosti leží u Ježíše v té hlubině, kde ví o Božím otcovství a přátelství k lidem.

Na pozadí této radosti, tohoto vědomí, že člověk je určen ke štěstí, je pochopitelná zvláštní Ježíšova citlivost pro utrpení.

2.5.2 Ježíš vypovídá utrpení boj

K Božímu království, které Ježíš ohlašuje a přináší, patří podstatně osvobození od utrpení, a to - což musíme zdůraznit proti falešným tendencím ke spiritualizaci – od všech forem lidské nouze: od tělesné i duševní bídy, od společenské izolace, od fixované role a dokonce (ne však výhradně) od ochromující viny a smrti.

Mnohá vyprávění o uzdraveních, programové formulace Ježíšova poslání v Lk 4,18n („ohlásit zajatém propuštění a slepým prohlédnutí, propustit utlačené na svobodu, ohlásit milostivé léto Hospodinovo“), souhrnné zprávy jako v Mt 9,25 („procházel všechna města a všechny vesnice, učil v jejich synagogách, hlásal radostnou zvěst o království Božím a uzdravoval všeliký neduh“) a obsahově odpovídající úkol při rozesílání učedníků (např. Mt 10,7n) ozřejmují: spolu se zvěstováním Božího království postupuje Ježíš i proti utrpení, jímž jsou lidé ujařmeni. Následovat ho znamená pustit se i do těchto úkolů.

2.5.3 Ježíš povzbuzuje k boji proti utrpení

Při srovnání s jinými antickými příběhy o zázracích je nápadné, že evangelisté mluví o Ježíšových uzdravujících gestech jen velmi zdrženlivě; častěji však mluví o výzvě trpícímu člověku, aby se ze svého utrpení vzchopil a vzal svůj život do vlastních rukou: „Vstaň, vezmi své lože a jdi domů“ (Mk 2,11par.). „Mladíku, pravím ti, vstaň!“ (Lk 7,14); „Lazare, pojď ven!“ (Jan 11,43). Učedníky, kteří chtějí kapitulovat před problémem hladovějících lidí na poušti, povzbuzuje, aby šli mezi tisíce s tím málem, které mají, a dali jim najíst (Mt 14,15–21).

Ježíš nepomáhá lidem tak, aby oni sami přitom zůstali pasivní: spíše je motivuje, povzbuzuje a dává jim schopnost k tomu, aby sami čelili utrpení a zdánlivě bezvýchodným těžkostem. Jak v Ježíšově boji proti utrpení, tak v jeho povzbuzování k tomuto boji znovu rozpoznáváme Boha exodu.

2.5.4 Ježíš sám je zasažen

Nepříliš často, ale přesto zřetelně se setkáváme v evangeliu s motivem, na který se podle mého názoru v dřívější kristologii bralo málo ohledu: Ježíš sám je zasažen a ořesen utrpením druhých lidí. „Povzdychl“, když stál před hluchoněmým (Mk 7,34). Když v janovském příběhu o Lazarovi viděl, že Marie a přátelé Lazarovi pláčou nad jeho smrtí, „byl hluboce dojat, zachvěl se“ (Jan 11,33). O dva verše dále: „I zaslzel. Proto Židé pravili - hle, jak ho miloval“ (35). A ve verši 38 „byl znovu hluboce dojat“. V setkání s nemocí a smrtí (narážející Ježíš) na nepřátelskou moc, sám trpí a je pohnut. Stejně tak je Ježíš pohněván „tvrdostí srdce“ u těch, kdo se staví proti jeho osvobozovací snaze, protože nemohou věřit, že Bůh chová k člověku přátelství. V „jakési fyzické neschopnosti nábožného člověka unést Boží dobrotu“ narážející Ježíš na lidskou zlobu a strnulost a je jí ořesen. Obě tyto věci – postavení trpících a tvrdost „zbožných“ srdcí – činí Ježíše mužem bolesti.

2.5.5 Ježíšovo utrpení a kříž

V této souvislosti je třeba vidět Ježíšovo utrpení a kříž.

Západní teologie spásy byla vždy znovu v nebezpečí, že bude vidět kříž izolovaně – jako hodnotu samu o sobě – aniž by se ptala, proč Ježíš trpěl a zemřel. Odtud není daleko ke snaze připisovat lidskému utrpení imanentní smysl a ospravedlňovat je odvoláním na Ježíšův kříž.

Jestliže si naproti tomu uvědomujeme, „nač“ Ježíš zemřel – na svou radostnou zvěst o Bohu, který je dobrý ke všem, na hluboký cit pro lidské utrpení a na solidaritu s poníženými a uraženými i na odpor „lidí tvrdého srdce“, kteří viděli v takovém postoji urážku Boha – pak vidíme Ježíšovu smrt v jiném světle: je to poslední důsledek, potvrzení a radikalizace osvobozujícího evangelia. „Utrpení, které roste z boje proti utrpení.“ Pak nebudeme přijímat utrpení pro utrpení. Pak ale také dostane Boží obraz rysy, jež v naší představě o Bohu - silně ovlivněné řeckým myšlením – chybí. Bůh, který se zjevuje v Ježíši, není vzdálen utrpení, není to „apatický“ Bůh Řeků, ale účastný Bůh, který je zasažen pohnutím a lítostí nad utrpením a tvrdostí svého lidu. Projeví se tu něco z toho, co Japonec Kazoh Kitamori nazývá „Boží bolestí“.

2.6 Pašije a velikonoční radost

Teprve dodatečně – ve zkušenosti Velikonoc – svítá svědkům víry smysl Ježíšova utrpení.

Bez víry ve vzkříšení by se nám mohl Ježíšův život jevit jako heroický a úchvatný, ale ne jako osvobozující. Bůh Ježíš by pak byl sympatický Bůh, tragicky solidární s osudem lidstva - jako smutný Pánbůh z Borchertova „Venku přede dveřmi“ – ale nebyl by to důvod k naději. Boj proti utrpení by byl – jako u Camuse – absurdní, protože by byl vposledku vždy ztracený. Křesťanská víra staví na Bohu, který nakonec ukázal moc „oživovat mrtvé“ (srov. Řím 4,17; 2 Kor 1,9), který svým utrpením zachraňuje. Tento nepominutelný obsah víry je vůči předchozím odstavcům v jistém napětí, jež nelze beze zbytku odstranit. Ale žádná z obou výpovědí – o Boží účasti i o Boží moci – nesmí potlačit druhou. Velikonoční zvěst neznamena zapomenout na utrpení, ale vidět v něm smysl: utrpení je možno překonat bojem a spoluutrpením. Myslím, že to názorně ukazuje obraz z velikonoční historie u Jana (20,19–23): „Ukázal jim ruce i bok. I zaradovali se učedníci, že viděli Pána.“ Učedníci uviděli stopy utrpení na těle zmrtvýchvstalého, viděli na vlastní oči, že ukřižovaný žije, pochopili smysl jeho utrpení – a mohli se radovat.

Svědkové zmrtvýchvstání uviděli něco z budoucnosti Kristovy, z naplnění jeho osvobozujícího života a utrpení. V tom našli takový základ o naději, že mohli přestát své vlastní utrpení Kristových následovníků, aniž by na tom jejich radost ztroskotala. Utrpení není ještě odstraněno, ale je mu vzat „osten“ (srov. 1 Kor 15,55), jeho smrtelný jed. Proto mohly být řečeny věty jako v 2 Kor 6: „Jako umírající, a hle – žijeme: Máme proč se rmoutit a přece se stále radujeme“.

3. Důsledky

Co z toho vyplývá pro naše otázky?

3.1 Teodicea?

Otázka teodicey není zodpovězena. Ale je překonána zvěstí o Boží účasti v utrpení lidstva.

Zkušenost utrpení i jeho zpracování v bibli zapovídají příliš přesné, vše rádoby vysvětlující výpovědi o Bohu a jeho stvoření. Ve styku s utrpením se akcent přesouvá: od obrazu dokonalého stavitele na začátku k obrazu zachránce člověka a jeho světa; od „apatického“ Boha, „nehybného hybatele“, k účastnému Bohu, který nasazuje své vlastní srdce. Víra v Boží všemohoucnost vyjadřuje především naději: Bůh se nakonec ukáže jako ten, kdo utrpení překoná.

Podobně se mění obraz stvoření. Stvoření – proměna chaosu v kosmos – je dosud v plném proudu. „Ráj“ je především obraz naděje: spíše než o ztraceném stavu na začátku mluví o zaslíbené a toužené budoucnosti.

3.2 Smysl?

Jako křesťané nemůžeme tvrdit, že utrpení má smysl tkvící v něm samotném. Utrpení samo je něco, co by nemělo být. Z určité souvislosti může však konkrétní utrpení svůj smysl získat: jako důsledek láskyplné účasti (utrpení pro druhé); jako společné břemeno (vytrvat při utrpení druhého); jako udržení naděje a tím jako vítězství nad tendencí zoufat, jež je utrpení vlastní (vydržet vlastní utrpení).

Přijmout utrpení neznamena tedy vlastně schvalovat, ale schvalovat život a lásku *navzdory* utrpení. Dodatečně můžeme konkrétní utrpení, stalo-li se nám podnětem k větší intenzitě života a lásky, pochopit jako cenné. Vzpomeňme jen na manžele a přátele, kteří by utrpení, jež přestáli společně, nechtěli z historie svého života škrtnout.

3.3 Bojovat nebo přijmout?

Křesťanská víra utrpení potírá. Nesnáší se s fatalismem, který by zůstával nedotčený ve styku s jakýmkoli utrpením (vlastním i cizím) i ve styku se stavy a silami, jež utrpení působí. Být křesťanem už pak rozhodně neznamena utrpení vyhledávat. Znamenalo by to odvracet se od Boha exodu.

Na druhé straně by nebylo křesťanské absolutně vázat otázku po smyslu utrpení na překonání konkrétního utrpení ve světě. Tím bychom popírali víru, že jen Bůh nám dává zaslíbenou zemi a vzbouzí mrtvé.

Především se ale věřící učí na Ježíšově chování a osudu, že důsledný boj proti utrpení jiných zahrnuje ochotu přijmout vlastní utrpení. Smí však také doufat, že přijetím lze situaci utrpení proměnit.

Alternativa „přijmout nebo bojovat“ tedy není v zásadě nekompromisní. Terminologicky by nám snad pomohlo rozlišit mezi „smířit se“ (vyrovnat se s něčím) a „přijmout“ (vystavit se situaci, abychom z ní něco udělali). V konkrétních konfliktech však mohou být praktická rozhodnutí mezi „bojem“ a „přijetím“ nutná. Zde ještě zbývají problémy.

3.4 Velikonoce nebo Velký pátek?

Víra velikonoční nebo velkopáteční? Jakkoli máme typy spirituality, jež tomuto dilematu odpovídají, není to přesto teologicky hájitelná alternativa. Velikonoční zvěst nehlasá žádný naivní optimismus, nýbrž vzkříšení Ukřižovaného; a Velký pátek nemluví o vnoření do utrpení, nýbrž o utrpení, jež bylo přijato pro evangelium.

Právě proto, že evangelium je zvěstí obrovské radosti a protože vyzývá k milující účasti, zvyšuje citlivost pro utrpení. Schopnost trpět a schopnost se radovat nejsou protikladné, nýbrž si navzájem odpovídají.

Víra v Boha Ježíše Krista vede k boji proti utrpení, kde je nutno počítat s ranami a jizvami. Ale ne proto, že by víra utrpení milovala, nýbrž proto, že ví o radosti a proto se nemůže smířit s neradostností, bolestí a ponížením lidského života.

3.5 Co zde přináší křesťanská víra?

Víra neznamena především vysvětlovat, ale pomáhat žít. Věřící ví, že proti utrpení není sám. Ví, že Bůh je proti utrpení a pro trpícího člověka, že tento Boží postoj ještě nezvítězil, ale že mu patří budoucnost. Víra ho povzbuzuje, aby se k tomuto postoji připojil a vlastní i cizí utrpení zmenšoval. Dává mu schopnost, aby boj s utrpením přes nejrůznější ztroskotání vydržel, a aby se přesto do tohoto boje nezabral natolik, že by byl proto konkrétní život zapomenut nebo podlomen. Učí se přijímat život navzdory konkrétnímu utrpení a tak utrpení proměňovat. Učí se nevidět smysl v utrpení jako takovém, ale nacházet smysl v určitém konkrétním utrpení. Učí ho chápat je jako porodní bolesti přicházejícího, slastnějšího světa.

F. S. Nocke (1978)